

Monoskop – výskum histórie mediálneho umenia a kultúry v strednej a východnej Európe

Dušan Barok

Konferencia *New Media Art & Digital Art Meeting Point: Analóg vs Digitál vs Analóg & Digitál*
A4 – nultý priestor, Bratislava
18. mája 2011

Budem rozprávať o výskume, ktorý začal v podstate vo vedľajšej miestnosti. Pred niekoľkými rokmi tam sídlilo združenie **Burundi**, ktorého som bol súčasťou. Prevádzkovali sme *media lab* [1], ktorý organizoval workshopy, moderované večery, festival, venovali sa urbánnym projektom, otvorenému softvéru, recyklácii hardvéru, videoumeniu. Okolie, v ktorom som sa pohyboval bolo vnímané ako “nové médiá”.

Nové médiá boli v podstate spoločenský fenomén. Fungoval ako pojítko ľudí, ktorí sa venovali umeniu a zároveň ich fascinovali nové technológie, alebo naopak mali technologický background a tvorivé tendencie. To bol rok 2004, 2005, a okolo Burundi sa pohybovali študenti a absolventi kunsthistórie, kognitívnych vied, architektúry, knižničnej vedy či muzikológie. Takýto “priateľský stret kultúr” poznala už ideopozičovňa Buryzone, ktorej hlavnou dejateľkou bola Mária Rišková, dnes nám o nej povie viac. Mariša bola iniciátorkou oboch združení, Burundi bolo považované za voľné pokračovanie Buryzonu, prebralo tiež rolu organizátora festivalu nových médií Multiplace, ktorého liahňou bola ešte Čajakova.

V hlavách nám samozrejme vrtalo, čo je na nových médiách “nové”. Počítače, softvér a internet tu boli už skôr, a podobné interdisciplinárne komunity tiež museli existovať. Vtedy som si uvedomil, že napríklad o 90tych rokoch na Slovensku viem veľmi málo, podobne ako o situácii na Východe. Moja pozornosť sa dovedy upínala takmer výhradne na Rakúsko, Nemecko, Ameriku a fragmenty ostatného Západu. [2] **Monoskop** začal mailom Mariši a Guyovi, ktorý v tom čase žil v Bratislave (a dnes je tu zas), v ktorom som sa pýtal, čo si myslia o nápade založiť wiki portál pre výskum digitálnej kultúry v strednej Európe a na Balkáne. Po menšej debате sa záber rozšíril na celý kontinent, a k iniciatíve sme začali prizývať ďalších ľudí.

Portál existuje už takmer 7 rokov, obsahovo a tematicky je pomerne bohatý. V princípe, obsah je tvorený otvorene a kolaboratívne – *každý je vítaný* upravovať a pridávať nové informácie, podobne ako na Wikipédii, s rozdielom, že Monoskop je prioritne zameraný na mediálnu kultúru v Európe. Portál je v angličtine, ale ak pridáte informáciu v inom jazyku, nikto ju nezmaže.

Obsahom môžete navigovať cez niekoľko vstupných brán. Napríklad cez *kategórie* [3]: tie poskytujú prehľady, napríklad o *programoch*, kde sa dajú médiá študovať; umeleckých *serveroch*, kde môžete zdarma hostovať svoj web; *mailing listoch*, ktoré môžete odoberať; alebo mediálnych teoretikoch. Ďalšou bránou je noda *mediálne umenie a kultúra* [4], ktorá poskytuje prehľad teórií a definícií mediálneho umenia; a taktiež jeho rôzne oblasti, členené formálne, aj tematicky. Napríklad *softvérové umenie*; *internetové umenie*; *surf clubs* – čo je pomerne nedávny fenomén odnože internetového umenia. Tematické stránky sú venované napríklad *ochrane súkromia*; *duševnému vlastníctvu*; alebo *ekológii* v spojení s technológiami.

Index miest zas ponúka pohľad na *miestne mediálne scény* [5], Bratislavu, Banskú Bystricu, Košice, Brno, Prahu, Novi Sad, Maribor, a veľa ďalších európskych miest. Zahŕňa najmä posledné dve dekády. Ako som hovoril, výskum je otvorený spolupráci, ste všetci vítaní na portáli dopĺňať, čo vám tam chýba. Ak by ste mali problém s vytvorením konta, neváhajte sa ozvať.

Index krajín ide hlbšie do histórie [6]. Tu sú prehľady zoradené do historických foriem, tie sú ďalej rozvité na samostatných stránkach. Zostavil som tiež *bibliografiu* prameňov o mediálnom umení na Slovensku a v slovenčine – veľa článkov je dostupných voľne na internete, *horšie* je to s knihami a katalógmi. To sa netýka iba literatúry o Slovensku alebo v slovenčine, ale o mediálnom umení všeobecne. Pre študentov je veľký problém investovať do nákupu aktuálnych kníh z Amazonu, navyše ak presne neviete, čo hľadáte.

To ma viedlo spolu s Tomášom Kováčsom k spusteniu bočného projektu, blogu **Monoskop/log** [7]. Ten priamo nadväzuje na edukačné a osvetové poslanie Monoskopu a funguje ako štúdijný nástroj pre školy a výskumníkov. Na web umiestňujeme elektronické verzie kníh, zborníkov, časopisov, žurnálov, katalógov, a tiež diplomových a dizertačných prác, ktoré sa priamo či nepriamo týkajú mediálnej kultúry. Blog funguje vyše dvoch rokov, týždenne pribúda niekedy až desať-pätnásť príspevkov. Užívateľ môže vyhľadávať v anotáciách, názvoch a autoroch cez search box. Publikácie sú tiež plectivo tagované, takže napríklad klik na *web 2.0* zobrazí literatúru o sociálnych médiách.

Monoskop/log sa stal pomerne rýchlo veľmi populárnym, máme výbornú odozvu. Veľké množstvo obsahu je pod copyleft licenciou, čiže voľne šíriteľné. Visí tam zároveň veľa copyrightovaného obsahu, no za dva roky existencie sme dostali sťažnosti iba na tri publikácie, ktoré sme následne z webu odstránili. Naopak, veľa autorov sa paradoxne teší, že sa môže dostať k PDFku svojej knihy, ktorá je tak zároveň propagovaná. Niektorí autori nám posielajú ich nové publikácie sami. Teší ma, že sa uchytil na mnohých školách, viem že ho pre tvorbu kurikula používajú lektori na Slovensku, v Čechách, Poľsku, Brazílii a Amerike. Veľkú radosť mi pred týždňom spravil mail od kamarátky, ktorá sa pred týždňom v Číne stretla s Dajuin Yaom, otcom čínskeho sound artu. Keď spomenula Monoskop, on ho nielenže poznal, ale povedal, že pre čínskych intelektuálov a študentov, s ktorými je v kontakte, je Monoskop/log záchranou. Majú veľký problém dostať sa k podobnej literatúre, a napriek tomu, že stránka je blokováná čínskymi úradmi, mnohí vedia ako blokádu obísť.

Radi by sme tiež publikovali staršie knižky, a raritky, ak ich máte v elektronickej podobe a chcete ich zdieľať so svetom, neváhajte nám ich poslať.

Na blogu je momentálne okolo 1500 publikácií, no iba veľmi malá časť sa venuje mediálnemu umeniu a kultúre v strednej a východnej Európe. Zároveň som si všimol, že veľa mediálnych oddelení na školách razí americký a národný diskurz, kým bohatú históriu v tejto oblasti má za sebou aj náš región. To ma utvrdilo v tom, že práve táto oblasť si zaslúži väčšiu pozornosť. Vytvoril som stránku, akúsi vstupnú bránu k mediálnemu umeniu a kultúre v strednej a východnej Európe [8]. Z nej sú odkazy na ďalšie stránky, venujúce sa jednotlivým oblastiam detailnejšie. Na portáli je (zatiaľ) minimum náhľadov jednotlivých diel, najmä kvôli copyrightu. Ako bokovka bol vytvorený subprojekt **Monoskop/RAM** [9], s vizuálnymi materiálmi, zatiaľ najmä počítačového umenia stredovýchodnej Európy.

Najbližšiu veľkú métu máme dokončenie **antológie textov** o histórii mediálneho umenia a kultúry v stredovýchodnej Európe. Ide o značne široký terén, z časových dôvodov, na priblíženie, spomeniem iba niekoľko anekdot, o ktorých som sa dozvedel pri rozhovoroch pre výskum pre knižku.

O kultúrnej scéne za komunizmu vo východnej Európe existuje pomerne silný mýtus o značne obmedzených kontaktoch so Západom. Narazil som na veľa príkladov, ktoré dokazujú opak. Za všetky spomeniem dva príklady.

M uzikológ Faltýn a skladatelia Kolman a Kupkovič organizovali medzinárodné semináre novej hudby na zámku v Smoleniciach. V prvých troch ročníkoch (1968-70) boli medzi hosťami špičky elektroakustickej a elektronickej scény zo západu aj východu – Karlheinz Stockhausen, Mauricio Kagel, Gyorgi Ligeti, či Witold Lutoslawski.

New Tendencies, séria výstav a konferencií v Záhrebe v 60tych rokoch bola bezprecedentným pojítkom pre vizuálnych výskumníkov, počítačových vedcov a umelcov z krajín oboch strán studenej vojny. Z Československa sa výstavy v 65tom zúčastnil Zdeněk Sýkora, v 69tom okrem neho aj Štefan Belohradský, Jiří Bielecki, Jarmila Cihánková, Jiří Hilmar, Tamara Klimová, Radoslav Kratina, Milan Dobeš, Miloš Urbásek; a Dobeš znovu v 73-tom. Zároveň ide z kunsthistorického pohľadu o unikátny príklad plynulého prechodu od “analógu” k “digitálu”, ktorý má stále zďaleka nevyčerpaný potenciál pre pochopenie vzťahu maľby a nepočítačovej tvorby k digitálnym médiám. Kým prvá výstava v roku 1961 prezentovala najmä inštalácie optického umenia a vizuálny výskum vo forme nástennej tvorby, najmä maľby, o tri ročníky neskôr, v 68-mom tvorili dominantnú časť výstavy kybernetické inštalácie, a na konferencii sa debatovala informačná estetika a kybernetické teórie.

Ďakujem za pozornosť.

- [1] <http://burundi.sk/>
- [2] <http://burundi.sk/monoskop/>
- [3] <http://burundi.sk/monoskop/index.php/Special:Categories>
- [4] [http://burundi.sk/monoskop/index.php/Media art and culture](http://burundi.sk/monoskop/index.php/Media_art_and_culture)
- [5] <http://burundi.sk/monoskop/index.php/Bratislava>
- [6] <http://burundi.sk/monoskop/index.php/Slovakia>
- [7] <http://burundi.sk/monoskop/log/>
- [8] [http://burundi.sk/monoskop/index.php/Media art in CEE](http://burundi.sk/monoskop/index.php/Media_art_in_CEE)
- [9] <http://monoskopram.tumblr.com>